

En blodig historia

Recension av boken: *Blodflöden: Blodgivning och blodtransfusion i det svenska samhället*

Bokens författare: Boel Berner

Lund: Arkiv förlag, 2012

Blod har laddats med en mängd olika innebörder i sociala, kulturella, religiösa och medicinska sammanhang. Bärare av slakten, rasen, nationen. Av identiteten och personligheten. Mat, eller förbjuden mat. Kraft- och livgivande substans (inte minst för vampyrer). Symbol för renhet och orenhet, för läkemedel och smitta. Att transfusera blod från en varelse till en annan kan också innebära liv eller död.

Det individuella blir kollektivt

År 1667 överförde läkaren Jean-Baptiste Denis i Paris blod från ett lamm till en 15-årig pojke med vad som bedömdes vara gott resultat. Efter ytterligare och mer misslyckade försök med dödlig utgång förbjöds praktiken av stadens medicinarkollegium och katolska kyrkan men återupptogs på 1800-talet, och då även med människoblod. Begreppet blodgivning blev aktuellt först när det handlade om överföring av blod från människa till människa.

Med undantag av några 1800-talsförsök med blodtransfusioner, började tekniken att praktiseras i Sverige från år 1916. Boel Berner, sociolog och professor vid Tema teknik och social förändring vid Linköpings universitet, beskriver i *Blodflöden* (2012) förändringar i synen på och hanteringen av blodet i sig, av blodgivning i medicinskt syfte

och av transfusionstekniken i Sverige under 1900-talet och 2000-talets början. Från början var det en lokal praktik med direkt överföring av helblod via arm till arm mellan givare och mottagare, som ofta hade en nära relation. Med tiden blev den direkta blodgåvan i sjukhusmiljö en avidentifierad blodtappning i allmänt medborgerligt altruistiskt syfte med hjälp av mobila enheter som blodbussar. När blodets olika komponenter började kunna särskiljas och plasmaferestekniken utvecklades från 1960-talet, som innebar att blodkropparna kunde återföras till givaren, ökades mängden blod som tappades av varje enskild givare.

Idag förekommer en omfattande internationell handel med olika blodkomponenter, insamlade från tusentals personer och förvarade i blodbanker. Blod, liksom vävnader och organ för transplantation, utgör handelsvaror med oklar äganderätt i en tid då gränserna för kroppslig identitet och integritet omförhandlas (Lederer 2008; Gunnarson & Svenaeus, eds. 2012). Överföring av stora mängder blod eller organ som hjärta, har åtföljts av rapporter om förändrad identitetsuppfattning och personlighet hos mottagaren. Oavsett om detta är en följd av det stora traumat - om än parat med glädje över förbättrade livsmöjligheter - eller

av de tillförda substanserna i sig, tillskrivs härigenom blod och organ betydelse som går utöver ett strikt medicinskt-organiskt synsätt.

Gåvans två sidor

Fokus i Boel Berners bok ligger emellertid på den medicinsk-tekniska utvecklingen i ett mer övergripande samhälleligt sammanhang. Det är dock inte de applicerade teoretiska perspektiven som är det främsta bidraget till en förståelse för blodhanterings medicinska, samhälleliga och kulturella betydelse. Starkast intryck gör istället beskrivningen av blodgivningens och blodtransfusionens empiriska och mycket påtagliga konsekvenser.

Möjligheten till blodtransfusion och läkemedel baserade på enskilda blodkomponenter, har tveklöst räddat liv för patienter på operationsbordet och bidragit till att lindra olika sjukdomstillstånd. Verksamheten har rationaliserats, produktiviteten ökat och tekniken kommit fler till del. Medaljen har emellertid en baksida.

Under 1960- och 70-talen var det haitiska sluminvånare, sydeuropeiska barnafödorskor och finska blodgivare som bidrog till den svenska läkemedelsindustrins och sjukhusens verksamhet. Bara var fjärde blodflaska kom till användning, resten kasserades. Endast en femtedel av de som fick blod behövde det. Svenska blödarsjuka smittades med hepatit. 1984 utfärdade socialstyrelsen föreskrifter för blodverksamheten för att undvika smitta av AIDS, men det var gayrörelsen som var först ut att rekommendera restriktioner för

blodgivning.

På bokens sista sidor, under rubriken ”Den värdefulla mottagaren”, bränner det till: I fattigare länder uppkommer enligt WHO:s beräkningar 16 miljoner nya infektioner med hepatit B, fem miljoner med hepatit C och 160 000 nya infektioner med HIV genom blodöverföring - varje år.

Enligt Jacques Pepin (2011) var det återanvändbara sprutor och kanyler som startade den epidemi av AIDS i Afrika för ett drygt halvsekel sedan, som sedan underlättades av kolonisering, urbanisering och prostitution. Det finns skäl till varför viss skepsis fortfarande råder inför den västerländska medicinens interventioner i utvecklingsländer.

Boel Berner ger sig inte närmare in i den diskussionen, som också skulle leda utanför bokens syfte. Hon konstaterar avslutningsvis att ”(b)lodets geografi tydliggör internationella klyftor i möjligheter och livsvillkor och människors skilda värde i relation till en ofta livräddande terapi” (s. 202).

Boken om blodgivningens och blodhanterings utveckling i det svenska samhället är inte bara ett välkommet bidrag till en nordisk medicin- och teknikhistoria. Den pekar även vidare mot en högaktuell global folkhälsopolitisk agenda som i likhet med blodflödena överskrider nationella gränser.

Referenser

Berner, Boel (2012) *Blodflöden: Blodgivning och blodtransfusion i det svenska samhället*, Lund: Arkiv förlag.

Gunnarsson, Martin & Svenaeus, Fredrik eds. (2012) *The Body as Gift, Resource, and Commodity: Exchanging Organs, Tissues, and Cells in the 21st Century*, Södertörn Studies in Practical Knowledge 6, Stockholm.

Lederer, Susan E (2008) *Flesh and Blood: Organ Transplantation and Blood Transfusion in Twentieth-Century America*, New York: Oxford University Press.

Pepin, Jacques (2011) *The Origins of AIDS*, Cambridge: Cambridge University Press.

Motzi Eklöf
Docent, lektor,
Institutionen för hälso- och
vårdvetenskap,
Linnéuniversitetet,
motzi.eklof@lnu.se